

Ölümle Yüzleşmek & Felsefi Bir Soruşturma

“Dastur, Françoise. *Ölümle Yüzleşmek & Felsefi Bir Soruşturma*. ev. Sinan Oruç. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2019, 90s.”

Mahmut Esat Özcan

Fransız filozof ve fenomenolog Françoise Dastur’un üzerinde yoğunlaştığı en temel konu ölümdür. Dastur, ölümlü hayatın olmazsa olmazı ve imkânı olarak tasvir etmektedir. Onu ölüme yaklaşımında özgün kılan husus, günümüz modern insanının tavrında ölüme karşı geliştirilmiş tepkileri incelik ve ustalıkla tespit etmesidir. Dastur, Avrupa ve Amerika’daki çok sayıda prestijli üniversitede dersler vermiş, Fransızca’nın yanı sıra Almanca ve İngilizce dillerinde eserler kaleme almıştır. Dastur’un ölüm ile alakalı yalnızca iki kitabı Türkçe’ye çevrilmiştir. Bunlardan birisi “İnsanlar Neden Ölür” ismiyle, diğeri de bu yazımızda inceleme konusu yapacağımız eser olan “Ölümle Yüzleşmek” başlığıyla yayınlanmıştır.

Françoise Dastur’un “*Comment Affronter la Mort?*” ismiyle 2005 yılında Paris’te yayınlanan çalışması, 2019 yılında Sinan Oruç’un çabalarıyla Türkçe’ye tercüme edilmiş ve Pinhan Yayıncılık tarafından Haziran ve Ekim aylarında okuyucuyla buluşturulmuştur. Yayınlanan ikinci edisyonda Sinan Oruç ile beraber her ikisi de felsefe alanında öğrenimini tamamlamış Kadir Filiz ve Adem Beyaz da çeviride yer almışlardır. Her biri yetkin olan çevirmenlerin gayretiyle olsa gerek, kitabın çevirisi özellikle de felsefi kavramların dilimizdeki karşılıkları gayet yerindedir. Eser yazarla gerçekleştirilen bir röportaj, giriş, üç bölüm ve yazarın “*İnsan Sesi*” isimli kısa bir ilave yazısından oluşmaktadır. Bu son bölümün kitaba dahil edilmesi bizce konu bütünlüğü açısından bir sorun teşkil etmemiş, yazarın fikirleri için bütüncü bir işlev görmüştür.

Röportaj bölümü, çevirmenlerin yazarla birebir yaptıkları bir görüşmenin yazıya aktarımıdır. Yazar verdiği röportajda fenomenoloji ve felsefeye yüklediği anlamı açıklamaktadır. Bu izahatler de okuyucuya, yazarın felsefe anlayışıyla kitap boyunca ölüme getirdiği yorum arasında mukayese yapma imkânı tanımıştır. Yine kitabın genelinde ele alınacak olan ölüm fikrinin kısa ve betimsel izahlarına da burada yer verilmiştir. Röportaj, kitabın konusu açısından iyi bir girizgâh olma özelliği taşımaktadır ki bu durum bizde, pek yaygın olmasa da röportaj tarzının yetkin kalemlerden çıkması durumunda önsöz bölümüne karşılık gelebileceği kanaatini oluşturmuştur.

Arş. Gör., Karabük Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, mahmutozcan@karabuk.edu.tr
Res. Asst., Karabuk University, Faculty of Islamic Sciences

*This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.
Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal yazılımı ile taranmıştır.*

Özcan, Mahmut Esat. “Ölümle Yüzleşmek & Felsefi Bir Soruşturma”. *Mutalaa* 1/1 (Ağustos 2021), 145-149.

ORC ID: orcid.org/0000-0001-6748-2364
ROR ID: ror.org/04wy7gp54
DOI: doi.org/10.5281/zenodo.5247639

Geliş tarihi: 20.05.2021
Kabul tarihi: 05.07.2021

Giriş bölümünde yazar, ölümün toplumdaki algılanma biçimine dair olumsuz tepkileri sorgulamakta, ölümün gerçekten de kötü ve korkulacak bir şey olup olmadığı sorusunu gündeme getirmektedir. Ölüm hem bir fikir hem bir olay hem de bir realitedir ve bir fikir, olay ve gerçeklikle yüzleşmek demek, sadece ona mümkün olduğu müddetçe karşı koymak anlamına gelmemektedir. Bu özelliklere sahip bir fenomenle yüzleşmek demek yüzleşilen fenomeni kabullenmek anlamına da gelebilmekte üstelik bu kabullenme yenilgi anlamına gelmemekte aksine kişiler için çok olumlu sonuçlara yol açabilmektedir. Dastur'un ölüm için savunduğu fikir de budur: Ölümle yüzleşmek, ölümün kabullenilmesini ve bir düşman olarak görülmemesini sağlayarak, insana ruhsal ve mental açıdan bir rahatlama imkânı sağlayacaktır. Böylece yazarın kitap sonunda ulaşmayı planladığı sonuç; ölümün bir mağlubiyet değil, yaşamın temel şartı olarak algılanmasının daha doğru olduğu düşüncesidir.

İlk bölümde yazar, ölümün insan nazarındaki çağrışımını ele almaktadır. İnsanla ölüm arasındaki döngüyü resmetmektedir. Bu döngü, insanın kaçınılmaz olan ölüm gerçeğinin bilincinde olması ama aynı zamanda onu görmezden gelerek yaşaması şeklinde vuku bulmaktadır. İnsanın, ölüme karşı hissizleşme umuduyla verdiği tepkiler aslında ölümü aklından hiç çıkaramadığını göstermektedir. Tarih boyunca insanoğlunun, sadece bireysel anlamda değil toplum bünyesinde de ölüme karşı bilinçli ya da bilinçsiz bir karşı koyması durumu söz konusudur. Dastur, bu tepkinin ilk nüvesini cenaze merasimleriyle açıklamaktadır. Ona göre insanın, insan oluşunu açığa vuran fenomenler ilk önce duygulardır ve cenaze merasimleri duyguların aşikâr edildiği ilk eylemlerdir. Dolayısıyla cenazeler insanın doğasıyla alakalı ilk ipuçlarıdır. Sevdiklerinin ölümüyle karşılaşan ilk insanlar için ceset, canlıyla ölmüş olan arasındaki parazittir, ara formdur. Canlılar dünyasından değildir, bunun yanında tam mahiyeti bilinmese de henüz ölümler dünyasından da değildir. Eğer ölü, uygun bir merasimle kaldırılırsa başka bir boyuta geçmesi sağlanmış olur ki ancak bu şekilde onunla yeni bir irtibat kurulabilir. Artık maddesel bağlantının koptuğu bilinciyle manevi bir bağ aranır, başka bir deyişle kişiler arasındaki ilişki farklı bir boyutta devam eder. Cenaze merasimleri, ölmüş kişiden geriye kalanların peşine düşüştür. Ölen kişinin tamamen yitip gitmesini engelleme çabasıdır. Yani hem bir kabullenme hem de reddetme halidir. İnsan ölümün kaçınılmazlığını, onu reddederken dahi kabul etmektedir. Sözelimi bir aile mezarlığı yaptırmak, yaşayanların dünyasına değil ölenlerin dünyasına hazırlık aşamasıdır. Farkında olmadan ölümü kabullenmektir.

Sonu kabullenme ve sonsuzluğa duyulan özlem, sadece dinlerin konu edindiği bir fenomen değildir. Zira arkaik toplumlarda dini fenomenlerle kuşatılmamış güçlü ve sonsuz bir öte dünya tasavvuru kendini göstermektedir. Yani ölüm ve ölümsüzlük, bizzat ve tek tek insanların daha doğrusu insan olmanın getirdiği bir sorunsal olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak dinlerin ölüm ve ölümsüzlüğe dair sistemleştirilmiş yorumları, ölüm bahsinin dinler bağlamında ele alınmasını bir gelenek haline getirmiş gibidir. Hatta ölümsüzlükle kutsal alan öylesine kaynaştırılmıştır ki pozitivizm ve aydınlanma hareketi ile zuhur eden din karşıtı eğilimler bile dinleri, insanları hayal dünyasına sürükleyen bir disipline indirgemişlerdir ve bu hayal dünyası ölümsüzlükten başka bir şey değildir. Dinin vaatleri sadece ölümsüzlük olarak yansıtılmıştır. Ancak zamanla bu fikirler bir dönüşüm geçirmiş, ölümsüzlük fikrini dinle bağdaştırarak bir hayal dünyası olarak gören zümreler, daha sonra tam tersi bir tutum sergilemiş, ölümsüzlüğü değil ölümü dine hamletmişlerdir. Başka bir deyişle dini, imkânsız olduğunu bildiği halde ölümsüzlüğü müjdeleyen sahtekâr bir kurum olarak niteleyen seküler düzen, artık dini, ölümü hatırlatan bir disiplin olmakla sınırlamıştır. Dine yüklediği bu misyona karşılık olarak da

ölümü unutturma ve bu dünyada kalıcı hissetmeyi sağlayan vasıtalar var etme gayretine girişmiştir. Seküler düzenin gerektirdiği şekliyle modern insan, hayatında ölüm fikrine son derece kısıtlı bir zaman ayırmış, dünyevi işlerin yoğunluğunu ölümü unutturacak kadar artırmıştır. Çeşitli hilelere başvurmuş, mesela hükmetmenin ve güçlü olmanın ölümü hatırlama karşısındaki engelleyici gücüne sığınmıştır. Dünyayı kontrol etmek, küresel çapta etkilerde bulunmak insanın sonluluk karşısındaki aciziyetini dizginleyen temel basamaklardır. İnsanın her şeye hükmetme ve her şeyi kontrol etme tutkusundaki bu aşırı hırsı, doğa ile insanın arasındaki olumlu ve birbirine bağımlı ilişkiyi de bozmuştur. Birbiri ile iç içe olan tabiat ve insan, artık birer hasım olmaya başlamıştır. İnsanın doğayı ötekileyen ve küçük gören yaklaşımının ardında ölümü kabullenmeme dahası onu kendisi dışındaki çevrelere yakıştırma dürtüsü ve başka varlık sahalarının varlık koşullarının kendi elinde olduğu fikrinin cazibesi yer almaktadır. Kısaca ilk bölümde Dastur'un vurguladığı gerçeği bir sahne ile canlandırarak olursak: *"İnsan ölümün soluğunu her an ensesinde hissetmekte ancak dönüp bakmaya cesaret edemediği için kesin olarak önüne geçeceği ana kadar onu arkasında tutmaya gayret etmektedir."*

Dastur ikinci bölümde de, ilk bölümü pekiştirircesine insanın ölüm karşısında geliştirdiği tepkilere değinmektedir. Ancak bu kez insanın ölümsüzlükten kapmaya çalıştığı payeye vurgu yapmaktadır ve bu paye ölümsüzlükten elde edilebilecek nüveler, bir nevi cüz'i ölümsüzlüktür. Ölümü unutmaya gayret eden insan, artık ölümsüzlüğü kendisine taksim etmeye başlamıştır. İnsanın ölümsüzlükten pay almasının ilk imkânı üreme ve kendisini gelecek nesillere aktarmaktır. Kesin olarak bildiği ve her geçen saniye yaklaştığını hissettiği son; benliğini, tecrübelerini, fiziksel özelliklerini ve dünyada elde ettiği her şeyi kısaca kendisini sonraki nesillere aktarma hedefinin doğmasına ve bu vesileyle sonsuzluktan bir parça tatma arayışına sebebiyet vermiştir. Ancak yine de bu özellikleri bütünüyle aktarmak mümkün olmamıştır çünkü insan fiziksel özelliklerini tamamen aktarmayı başarabilse bile tecrübe ve duygularını aktarmayı başaramamıştır. Bunun farkına varan insan tecrübe ve duygularını aktarabileceği bir araç olarak dile ayrı bir önem vermiş, dilin aktarımının sağlamlığını garanti altına almak için yazıyı geliştirmiştir.

Adrenalin ve şöhret tutkusu da insanın ölüme karşı geliştirdiği tepkilerdir. İnsan adrenalin tutkusu ve intihar gibi eylemlerle ölümün aniliğini, ansızın gelişini reddetmekte bir nevi ölümün ürkütücülüğüne galebe çalmaktadır. Ölüme meydan okumaktadır. Dastur bu durumu ölüme meydan okumak olarak değerlendirirse de bize göre bu durum insanın ölüm karşısındaki korkusunun daha da detaylandırılmış bir görüntüsünü ele vermektedir. Şöyle ki başlangıçta ölümü düşünmekle korkan insan artık sadece ölüm düşüncesinden değil, ölümün beraberinde getirdiği diğer duygulardan da korktuğunu belli etmiş, tıpkı genel olarak ölüm düşüncesini unutmak için ortaya koyduğu vasıtalar gibi bu yan duyguları unutmamanın da çaresini aramaya başlamıştır. Bu uğurda insanın peşine düştüğü şöhretin kişiye kazandırdığı duygu, göz önünde olmak ve böylece yaşama hissini güçlendirmekten ibarettir. Dastur, ölüme meydan okumakla ölümü benimsemek arasındaki çelişkiye dikkat çekerek; hem gelecek kuşaklara aktarım hırsı hem adrenalin tutkusu hem de şöhretin, görünenin aksine ölümü reddetmekten çok kabullenmenin dışavurumları olduğuna dikkat çekmektedir. Bir bireyin kendi özelliklerini kanından olan birisine aktarma çabası, kendi sonluluğunun farkında olması demektir. Ölümü ağırlayacak olan bedene adrenalin dolu hazlar yaşatmak, ölümün aniliğini reddetmek olsa bile ölümün kendisini kabullenmek, ölüme hazırlanmak demektir. Şöhret sahibi olmak ise kişinin kendi canlılığına herkesi şahit tutması gibi görünse de aslında henüz ölmediğine emin olma isteğinden ileri gelmektedir. Bu bölümde vurgulanan ana fikir, ölüm fikrinden uzaklaşmak için başvuru olan her yolun, içinde bir yerlerde ölümü

barındırdığı gerçeğidir. Yazarın bu çıkarımını belki de çok alakasız gibi görünen iki tutum özetlemektedir: Unutmak ve endişe. İnsanın ölüm karşısındaki kısır döngüsü bu eylemler üzerinden vuku bulmaktadır. İnsan, ölüm karşısında duyduğu endişe ile onu unutmaya; unutmak için yaptığı her eylemle de onu hatırlayarak endişelenmeye mahkûm gibidir.

Üçüncü bölümde ise yazar, ölümün kaçınılmazlığının anlaşılmasının ardından takınılacak tek tavrın onu kabullenmek olduğu şeklinde bir yargıya varmaktadır. Bireyler, ölümü başkalarına yakıştırdıkları gibi kendilerine de yakıştırdıkları zaman ölümle aralarındaki gerginliği de dindirmiş olacaktırlar. Ölüm, varlığın imkânı olarak değerlendirilmelidir. İnsan ölme şartı olmasaydı varlık sahnesinde hiç yer almayacaktı dolayısıyla insanın varlığı ölümün sunmuş olduğu bir fırsattır. Dastur ölüme bu şekilde pozitif bakabilmeye yardımcı olan iki vasıta olduğunu söylemektedir. Bunlardan birisi din diğeri ise felsefedir.

Dinler, ölüme yükledikleri anlam sayesinde müntesiplerinin ölümle barışmalarına katkı sağlamaktadır. Yazarın kitabın geneli boyunca insanlığın ortak endişesi olarak tasvir ettiği ölümün benimsenmesine yardımcı olan dinlerden sadece Hıristiyanlığa yer vermesi bize göre bir eksiklik ve din kapsamını hayli daraltmıştır. Din ve felsefenin insan-ölüm ilişkisinde önemli bir rolü üstlendiğini ifade ettikten sonra yazar, Hıristiyanlık ve felsefenin ölümle yüzleşme noktasında insana sundukları yardımı karşılaştırmaktadır. Hıristiyanlık Batı'daki ölüm algısını değiştirmiş, ölüme olumlu bir hava katmıştır. İsa, insanlıkla yaşıt olan günah ve ölüm çarkını kırmış, ölümü yenmiş ve insanları dirilişe hazırlamıştır. Ortaçağ'da gelişen zühd hayatı ve ölümün eşliğinde yapılan son yağlama sakramenti gibi uygulamalar ölüme bakış açısındaki pozitif değişimin kanıtları gibi sunulmaktadır. Ölümü kabullenme noktasında başvurulmuş ikinci bir alan olan felsefe ise daha farklı bir anlamlandırma yoluna gitmektedir. Felsefe, ölümü kabullenmede sağladığı yardımdan öte ölümle benzer özelliklere sahip olduğu için özel bir çabadır. Ölüm nasıl ruhun bedenden ayrılması hadisesi ise, filozofun hayatı boyunca hedeflediği şey de ruhu bedene esir etmemek, ruhun ve varlığın bilincinde olmaktır. Felsefe ölümü Hıristiyanlıktan daha geniş bir kapsam alanına dahil etmektedir. Hıristiyanlık insan yaşamının sonundaki an ile ilgilenirken, felsefe hayatın tamamına ölümün eşlik ettiği kabulünden hareket etmektedir. Bu durumda da Hıristiyanlık insana ölüme hazırlanmayı, felsefe ise ölümle yaşamayı öğretmektedir. Ölüm, insanın var olma imkanının nedenidir. Ölüm var olmanın ön şartıdır. Hiçlikten varlık sahnesine çıkan insan, varlığının hassas bir denge üzerine kurulu olduğunu ve bu dengenin ölüm olduğunu idrak etmelidir. Ölümü başkalarının tecrübesi olarak görmektense kendi imkânı olarak değerlendirmelidir. Dastur; insanın kendisine kusurlu bir varlık gözüyle bakıp, ölümü bir noksanlık olarak değerlendirmek yerine mümkün olanın en iyisi olarak onu benimsemesi gerektiğini söylemektedir.

Dastur, yeni edisyonda kitaba ilave edilen “*İnsan Sesi*” başlıklı yazısında, insana varlığını idrak ettiren gücün kaynağını izah etmektedir ve bu kaynak dildir. Ölümle bağ kurma ve dil insanı diğer canlılardan ayıran en belirgin özelliklerdir. Ölüm nasıl duyguların ilk kez dışavurumunu temsil ediyorsa dil de bu duyguların oluşmasını sağlayan iletişim ve bağın kaynağıdır. Ancak Dastur'un dile yüklediği en önemli işlev isimlendirme ve sestir. İsimlendirme ve ses işlevi ile beraber dil, ölümün ve yaşamın ikisini birden temsil etme kudretine erişmektedir. İsimlendirme, isimlendirilen şey üzerindeki eski anlamı öldürüp ona yeni bir anlam yüklemektir. Bir fenomene bir isim verildiğinde onun sınırları belirlenmiş, bu isimle beraber bir form kazandırılmış ve varlık sahnesindeki yeri belirginleştirilmiş olmaktadır. Ses ise isim ile kazandırılan formların dinamik olması işlevini görmüştür. Bu bağlamda Dastur'a göre sözlü gelenek yani ses, yazıdan çok daha

değerlidir. Çünkü yazı pasiftir ve yüzyıllar sonrasına kalmayı başarabilse bile canlılıktan, kendisine getirilen eleştirilere cevap vermekten uzaktır. Oysa sözlü gelenekteki ses, cümlelerin anlamındaki manayı korumayı mümkün kılmaktadır. Ağıtlar ve destanlar nesiller boyunca sesin sunduğu bu özellik nedeniyle sözlü olarak aktarılmış, böylece anlamlandırma sürekli tazelenmiştir. Başka bir deyişle ses, dile dinamizm kazandıran esas unsurdur. Kitabın bu son bölümü, insana has iki özelliğin ikisini de aynı eserde görme fırsatını sunduğu için akışı bozmamış aksine kitabın bütünlüğünü pekiştirmiştir.

Sonuç olarak Dastur üç aşamada insanın ölümle olan bağını incelemiş ve kanaatini dile getirmiştir. Kısaca özetleyecek olursak yazar çalışmasının ilk bölümünde ölümü aşmanın imkanını sorgulamış; insanın tarih boyunca ölümle bir yüzleşme içinde olduğunu, farkında olarak ya da olmayarak ölümden kaçmaya çalıştığını ancak ölümden uzaklaşmak için attığı her bir adımın onu ölüm fikrine daha da yaklaştırdığı düşüncesini serdetmiştir. İkinci bölümde, ölümden kaçamayacağına kani olan insanın, ölümsüzlükten paye alma amacıyla birtakım yollara başvurduğunu ancak bu yolların da insanı ölüm fikrine daha çok hazırladığı kanaatine varmıştır. Üçüncü ve son bölümde ise insanın ölüme karşı benimseyeceği en doğru tavrın onu kabullenmek ve içerisindeki olumlu yönleri görmek olduğu sonucuna ulaşmıştır. İnsan, ölümü ancak yaşamı mümkün kılan olasılık olarak düşündüğünde ve başkalarına yakıştırdığı gibi kendisine yakıştırdığında kabullenebilecektir. Ölüm, insan için bir kötü son olarak değil, aksine insanın varlığını mümkün kılan bir fenomen olarak değerlendirilmelidir. Yazarın girişte iddia ettiği bu fikre kitap boyunca makul argümanlar sunarak ulaşması, içerik ve sonuç açısından da tutarlı bir eser meydana gelmesini sağlamıştır. Dastur'un bu eseri ölümü kabullenmek ve anlamlandırmak noktasında değerli bir eserdir. Felsefi bir konu oldukça anlaşılır bir şekilde işlenmiştir. Kitap, sadece akademik camiaya değil, ölüme dair felsefi bir soruşturma ve iç hesaplaşma peşine düşen herkese hitap etmektedir.